

Justiitsminister Kristen Michali kõne kohtunike foorumil

Lugupeetud kohtunikud!

Esinesin paar nädalat tagasi riigikohtu ees, kus rääkisin justiitsministeeriumi lähiaastate plaanidest, ja möödunud nädalal kõnelesin advokaatidele nende üldkogul. Teatud määral võib neid esinemisi nimetada programmilisteks kõnedeks. Pean ka kohtunikke foorumit sedavõrd tõsiseks kogunemiseks, et tutvustada siingi oma enda ja justiitsministeeriumi plaane. Nii et osale teist on üks osa minu tänasest jutust juba teada. Kuid üks see ongi sellistele ülevaatlikele kõnedele iseloomulik, et nende ettekandja peab ennast ühes ja teises asjas kordama. Sest programm või üldised sihid on ju ikka samad.

***

Esmalt peatun sellel, *kuidas* justiitsministeerium hakkab tegema neid asju, mis meil kavas on. „Kuidas“ ei ole hoopiski mitte teisejärguline küsimus. Tihti määrab just see, *kuidas* keegi oma asja ajab, suurel määral ka selle, kas ja kui palju õnnestub tal üldse oma eesmärged ellu viia.

Järgmise nelja aasta märksõnad on siin kaasamine ja õigusrahu.

Lühidalt öeldes usun, et Eesti on jõudnud ajajärku, kus õigusloome tormi ja tungi ajad on selja taha jäänud. Oleme pärast iseseisvuse taastamist ja hiljem ka majanduskriisi ajal tegelnud väga intensiivselt õigusloomega ning nüüd on ühiskonnaelu valdkonnad õigusaktidega laias laastus üsna adekvaatselt kaetud.

Nii ongi kätte jõudnud aeg, mil saame rohkem aega pühendada analüüsile ja arutelule kõige selle üle, mis eelneb ja ka järgneb seadusloomele, see tähendab muu hulgas näiteks kaasamist ja seaduste mõju uurimist.

Sellega on ka juba algust tehtud. Veel eelmine riigikogu võttis vastu õiguspoliitika arengusuunad aastani 2018, kus kohustatakse õigusloomes kaasamisele rõhku panema.

Valitsus peab looma 2013. aastaks koostöövormi akadeemiliste ringkondade kaasamiseks, alustama kaasamist juba eelnõu väljatöötamise varases etapis, ja muudki.

Hiljemalt järgmise aasta alguseks peab valitsus kinnitama kaasamise hea tava. Seega pälvib kaasamine lähiaastatel märksa rohkem tähelepanu ja kindlasti hakkab see ka paremini tööle.

Nii et järgmise nelja aasta eesmärk on parandada seadusloome kvaliteeti kaasamise ja analüüsi kaudu. Küllap nõustute, et nii üldsus kui ka õiguspraktikud ootavad õigusrahu.

***

Põgusalt ka maailma vaatamise viisist, mis kuulub kuidas-küsimuse juurde. Pean oma eelkäia Rein Langist lugu kui julgete mõtete mõtlejast ja ütlejast. Nagu Rein olen ka mina liberaal, isikuvabadusi ja vaba turgu austav ja parempoolne.

See tähendab näiteks veendumust, et indiviid on ise ratsionaalne otsustaja. See tähendab, et süsteem ja enamuse huvid ei ole automaatselt ja kaalumata eespool indiviidi huvidest. Ja see tähendab põhiõiguste kaitset nii teoorias kui praktikas.

Kindlasti olen ma pettunud neile, kes ootavad, et vangide arv tõuseb järsult või et majandustegevusele seatakse sellised piirangud, et edasipidi saab ettevõtlusega tegeleda hästivalvatud ruumis ühest kolmeni.

Pigem ikka vastupidi, jätkan joont, milles justiitsministeerium on tugev: see on ettevõtlusvabaduse eest seismine.

***

Lähem nüüd kohtunikele hingelähedasemate teemade ja kohe teile ilmselt kõige tähtsama – **kohtute seaduse** – juurde. Pean teile valmistama võib-olla väikese pettumuse. Loen vägagi sümboolseks seda, et minu esimene kohtumine ministrina oli riigikohtu esimehega ja esimese asjana kingiti mulle kenasti köidetud kohtute seaduse eelnõu. Kohtusüsteemil on justiitsministeeriumi plaanides tähtis roll. Kuid kohtute seaduse eelnõu kohta pean tunnistama, et on veel liiga vara teile midagi põhjanevat öelda või lubada. Sedavõrd suure ja tõsise valdkonna muutmine nõuab igalt ministrilt põhjalikku süvenemist. Täna võin teile öelda, et eelnõus on kindlasti selliseid osi, millega on kohe nõus aktiivselt tegelema: näiteks need, mis puudutavad kohtumenetluste kiirendamist, aga ka teisi väärtusi. Kuid nagu öeldud, ei saa praegu eelnõule tervikuna veel hinnangut anda.

Kohtumenetluste kiirendamisest

Soovime kiirendada kohtumenetlust ja oleme koalitsioonileppes seadnud ambitsioonika eesmärgi viia see saja päevani.

Õiglase kohtupidamise tähtis osa on kohtuasjade menetlemine mõistliku aja jooksul. Venivad kohtuasjad riivavad ühiskonna õiglustunnet ja õõnestavad kohtupidamise usaldusväärsust. Kohtuasjade venimine on samuti üsna kehv reklaam Eestile kui heale majanduskeskkonnale.

Nagu teate, on kohtumenetluste kiirendamiseks õige mitu sammu juba astunud. Näiteks järgmise aasta alguses jõustuv halduskohtumenetluste seadustik sisaldab selleks küllaga meetmeid. Keskmise menetlusaeg hankeasjas esimeses kohtuastmes peaks praeguselt 145 päevalt vähenema üle kolme korra: 45 päevani.

Ka kriminaal- ja tsiviilkohtumenetlustes laienevad lähiajal võimalused kohtupidamist kiirendada. Olgu siin mainitud näiteks poolte õigus taotleda kohtult kohtumenetluste kiirendamist, kui kriminaalasi on olnud kohtumenetlustes üheksa kuud ja kohus ei tee mõjuvat põhjusetat vajalikku toimingut, see tähendab ei määra istungit, või kui on näha, et ajakava ei võimalda asja katkemata arutada.

Kui lisada, et kohtuesimeestele antakse pädevus aidata kohtunikul korraldada menetlustes oleva asja lahendamine mõistliku aja jooksul, siis on mõned head eeldused kiiremaks kohtupidamiseks loodud.

Samuti valmistab justiitsministeerium ette tsiviilkohtumenetluste seadustiku muudatusi, mis on tuntud menetlusökoonomia eelnõuna. See kõrvaldab tõsiseid menetluslikke takistusi ja annab kohtule rohkem võimalusi menetlust nii-öelda lihtsamalt läbida. Muudetakse kättetoimetamise süsteemi, laiendatakse resolutsioonotsuse võimalusi, kehtestatakse nõuded menetlusedokumentidele, tõstetakse lihtsustatud menetluste hagihinna piirmäärasid. Nõuete karmistamisega peaksid menetlusedokumentid muutuma lühemaks ja ülevaatlikumaks.

Kindlasti on vaja muuta kohtute töökorraldust. Pean silmas eelkõige kompetentsikeskuste loomist. Teatud spetsiifilised kohtuasjad tuleb koondada keskustesse, kus töötavad spetsialiseerunud kohtunikud ja kvalifitseeritud ametkond. Meil on käsil ettevalmistused selleks, et 2014. aastaks koondada justiitshaldusasjad Tartu halduskohtusse. Analüüsime, kas koondada ka riigihangete asjad ja luua maksejõuetusmenetluste kompetentsikeskused, kuhu koondada saneerimise, pankroti ja võlgade ümberkujundamise asjad.

Peale selle arvan, et menetlusseadustikke tuleks perioodiliselt – näiteks iga kolme aasta järel – üle vaadata ja analüüsida, kas ja kuidas saaks menetlusi tõhustada, lihtsustada või mõnd nõuet hoopis karmistada. Seda peab tegema eluliste probleemide ja kohtupraktika alusel.

Kokkuvõttes on need kõik vajalikud sammud, aga on võimalik, et ainult nende abil me saja päeva tärmnit ei saavuta. See tähendab, et peame pidevalt uusi lahendusi otsima. Ja loomulikult on siinjuures oodatud ka kohtunike head ettepanekud.

Kohtunike ja kohtuametnike palgast

Kohtunike ja teiste kõrgemate riigiteenijate palgad on seaduses paika pandud ning ma ei pea põhjendatuks muuta ühe sektori palgakorraldust riigi majandusliku olukorra tõttu. Tõsi on see, et Eestis makstakse kohtunikele võrreldes keskmise palgaga Euroopas peaaegu kõrgeimat töötasu. Ühelt poolt on siin põhjust uhkust tunda, et Eestis tähtsustatakse õigusemõistmist ja kohtuniku rolli sedavõrd palju. Teiselt poolt aga asetab suur palk kohtunikele ka sama suured ootused ja vastutuse ning ühiskond nõuab kohtunikult palju.

Head kohtunikud, teema tõsta kohtuametnike palka kohtunike palgatõusu arvel on päevakorralt maas. See tähendab, et seega tuleb leida muud võimalused kohtuametnikele konkurentsivõimelist palka maksta. Oleme taotlenud riigieelarve strateegias kohtuametnikkonna toetamiseks lisaraha. Esmajärjekorras tuleks viia ametnike palk kärpe-eelsele tasemele, seejärel püüame hakata kvalifitseeritud ametnikkonnale maksma konkurentsivõimelist palka.

Riigilõivude korrastamisest

Menetlusökoonomia eelnõu raames korrigeerime ka riigilõivumäärasid ja lõivustamise süsteemi. Tähtis on, et samal ajal kui liiga kõrgeid riigilõive alandatakse, tõstetakse põhjendamatult madalaid riigilõive, et kohtusse pöördumine oleks kaalutletum ja kaetaks kulud, mis kohtule asja menetlemisega tekivad.

Nagu teada, maksavad suuremate nõuetega kohtusse pöördujad suuresti kinni nende isikute kohtupidamise kulud, kelle nõuded on väiksemad. Kui praegu peab näiteks 500 000-eurose nõude esitaja maksma riigilõivu ligi 17 000 eurot, siis uue korralduse järgi 3400 eurot. Eelnõu eesmärk on saavutada tasakaal kohtusse pöördumise põhiõiguse ja menetlusökoonomia vahel. Lõivustamise selguse huvides kaotame põhjendamatud erinevused riigilõivumäärades.

Veel üks tähtis ettepanek riigilõivuseaduses on see, et kassatsioonkaebuse ja määruskaebuse kautsjoni tasumise süsteem asendatakse riigilõivu tasumise süsteemiga. Nii lõppeks olukord, kus kassatsioonimenetlus ja määruskaebusmenetlus riigikohtus tasutakse vaid maksumaksjate arvel. Kuivõrd need menetlused on olemuselt sarnased esimese ja teise astme kohtumenetlusega, tuleks pigem toetada süsteemi, kus menetluse kaotaja pool tasub eduka edasikaebaja menetluskulud.

Samuti on suur muudatus põhimõtte, et kohtusse pöördujale on soodsam esitada avaldus või kaebus avaliku E-toimiku kaudu kui muul viisil. Selle muudatusega tahame suunata võimalikult palju isikuid kasutama avalikku E-toimikut, et vähendada kohtu tehnilist tööd. Soodsam riigilõiv peaks suunama isikuid portaali kasutama.

***

Põhiõiguste kaitsest

Kevadel võttis riigikogu vastu niinimetatud jälituspaketi. See on plaanitud jõustumata järgmise aasta algul. Kuid praeguseks on leitud, et see regulatsioon vajab lisaanalüüsi. Selleks moodustati eelmise justiitsministri käskkirjaga töörühm, mille ülesanne on analüüsida selle aasta oktoobriks jälitustegevuse õiguskorraldust ning töötada välja muudatusettepanekud, et regulatsioon oleks selgem ning rohkem arvestataks isikute põhiõiguste ja vabaduste kaitset.

Ühtlasi soovitan tutvuda meie võrgukodus justiitsministeeriumi analüüsiga jälituslubade andmisest. Õiguskaitses on viimasel kolmel aastal andnud kriminaalmenetluses keskmiselt 8000

jälitustoimingu luba, kuid täpne toimingute arv pole teada, sest kõik load ei pruugi jõuda nii-öelda realiseerimiseni.

Jälituslubade arv kasvas ajavahemikul 2006 kuni 2009, suurim kasv oli 2007. aastal, kui lube anti välja 18 protsenti enam kui aasta varem. Viimase kolme aasta statistika näitab, et kriminaalmenetluses kasutatakse kõige rohkem kõneeristust – 52 protsenti kõigist jälituslubadest, omanikupäringut 17 protsenti, varjatud jälgimist 13 protsenti ja telefoni pealtkuulamist 11 protsenti.

Aga nagu öeldud, töörühm selles valdkonnas juba tegutseb.

Julgeolekuasutuste seadus jõustus kümme aastat tagasi ning sellest ajast on julgeolekukeskkonnas toimunud palju märkimisväärseid muutusi. Seetõttu ei pruugi seadus olla enam kooskõlas inimõiguste kohtu lahenditega, rahvusvaheliste suuniste ja kogemustega. On ka seatud küsimuse alla selle seaduse mõne osa põhiseaduspärasust.

Seejärel alustatigi justiitsministeeriumi eestvedamisel möödunud aastal põhjalikku julgeolekuasutuste regulatsiooni analüüsi, mille koostamisse kaasati kaitse- ja siseministeerium, kaitsepolitsei, riigikantselei ja teabeamet ning sõltumatud eksperdid. Analüüsi ja sellega seotud riigisaladuse regulatsiooni analüüsi põhjal tõusis rida küsimusi. Olulisemad neist on:

- järelevalve julgeolekuasutuste üle,
- julgeolekuasutuste organisatsiooniline ülesehitus,
- julgeolekuasutuste ülesanded ja volitused,
- julgeolekukontrolli mõiste ja ulatus ning
- julgeolekuasutuste koostöö.

On tähtis silmas pidada, et sisejulgeolek on vahend põhiõiguste- ja vabaduste ning demokraatia tagamiseks, mitte eesmärk omaette. Kui seada sisejulgeolek eesmärgiks iseeneses, toob see kaasa ohu demokraatlikule riigikorrale ja nende väärtuste kaitsele, milleks julgeolekuasutused loodud on.

***

Üks kindlasti huvitav, ehkki küll pisut akadeemilisem teema on **põhiseaduse 20. aastapäev**.

Näen põhiseaduse akadeemilisel analüüsil suurt väärtust. Põhiseaduslikud väärtused ei ole juristide klaaspärlimäng, vaid need kajastavad ka seda kokkulepet, mille alusel Eesti riik taas loodi. Nii on selgelt aktuaalne kaasata ka nooremad põlvkonnad nende väärtuste analüüsi.

Analüüsi ainueesmärk pole mitte saada konkreetseid muudatusettepanekuid, vaid ka arutleda ühiskonnas mitme tähtsa teema üle. Ja kindlasti tasub seda teha laiemalt kui üksnes juristide seltskonnas, et saada rohkem tänaseid arvamusi juurdlema põhiseaduslike väärtuste üle.

***

Lugupeetud kohtunikud!

Nii nagu ma alustasin kaasamisest, nii jõuan lõpuks selle juurde tagasi, ehkki küll pisut teisest küljest. Sama tähtis kui huvirühmad õigusloomesse kaasata on see, et selline kaasatus oleks läbipaistev.

On loomulik, et kui arutatakse mõnd õigusakti, on ettevõtjate ja teiste huvirühmade asjakohased huvid ja ootused teada ka avalikkusele. Ehk teisisõnu räägin lobitegevuse reeglitest või korraldamisest. Tõenäoliselt kujuneb sellest laialdast huvi äratav aruteluteema.

Ma ei ütle, et asume kohe seaduseelnõu koostama. Võib-olla pole eraldi seadust lobitegevuse regulatsiooniga üldse vaja, vaid piisab näiteks koostöös kaubandus-tööstuskojaga loodavast heast tavast. See on arutelu koht. Kuid tähtis on, et kui ettevõtja, ametiühing või kodanikuühendus või

ükskõik kes tahab ühtaegu kaitsta oma huve seadusloomes ja samal ajal sellest sõltumatult toetada ka mõnd maailmavaadet, oleksid tema huvid avalikud ja arusaadavad.

Olen nimelt veendunud, et oma huvide ja maailmavaate eest seismine on loomulik ja peab olema lubatav. Vaid nii on võimalik saavutada Eestile parim tulemus.

***

Olen nüüd üsna lühidalt justiitsministeeriumi mõnele lähiaastate ettevõtmisele valgust heitnud ning mis peamine, kirjeldanud, kuidas me asju ajame.

Usun, et see on hea algus üksteise arvamusest lugu pidavale suhtlemisele Eesti heaks.

Aitäh!